

<https://doi.org/10.31891/2415-7929-2025-35-2>

УДК 378.147:1'637

СЕРГЄЄВА Оксана
Хмельницький національний університет
<https://orcid.org/0000-0001-8550-5443>

ПРОБЛЕМИ ФАХОВОЇ ПІДГОТОВКИ ПЕРЕКЛАДАЧІВ У СУЧАСНИХ УМОВАХ

У статті розглядається проблема фахової підготовки перекладачів в закладах вищої освіти у сучасних умовах. Зазначено, що в умовах комп'ютеризації викладачам перекладу варто застосовувати комунікативно-функціональний підхід під час занять при професійній підготовці майбутніх перекладачів. Автор наголошує, що в сучасних умовах, коли ринок перекладацьких послуг зазнає серйозних змін, виникає потреба у формуванні перекладача нового типу із високим рівнем цифрової культури. У статті висловлюються пропозиції щодо можливих відповідей на виклики, з якими стикається сучасний викладач перекладу у закладах вищої освіти. Пропозиції стосуються насамперед викладання перекладу в мовній парі «англійська – українська», проте деякі з них цілком можуть бути поширені й на інші мовні пари.

Ключові слова: переклад, професійна підготовка, перекладач, трансформація, комунікативно-функціональний підхід.

SIERHIEIEVA Oksana
Khmelnitskyi National University

CHALLENGES IN THE PROFESSIONAL TRAINING OF TRANSLATORS AND INTERPRETERS IN CONTEMPORARY CONDITIONS

The article explores professional training for translators and interpreters in higher education institutions under contemporary conditions. It emphasises that, in the era of computerisation, university teachers of translation and interpretation should adopt a communicative-functional approach in their lessons to support the professional growth of future translators and interpreters. To apply the communicative-functional approach, we suggest using situational translation tasks, which require not only knowledge of vocabulary and grammar related to the topic but also an understanding of the context in which the linguistic expression is produced. The author stresses that, as the translation services market undergoes significant changes, there is a necessity to develop a new type of translator and interpreter possessing a high level of digital literacy. The author emphasises that an important challenge in modern conditions is also the active utilisation of machine translation and the integration of AI (artificial intelligence) into the translation process. It is observed that post-editing generally involves editing the text after it has been translated from a foreign language by a native speaker of the target language. Thus, today, higher standards are expected regarding the proficiency level of the translator in the native language. The paper offers suggestions for potential responses to the challenges faced by contemporary university teachers of translation and interpretation. The article points out that another challenge for translation teachers is the need to teach students not only to translate but also to understand the field of translation to varying degrees. This challenge again highlights the importance of adopting a communicative-functional approach to translation. These suggestions primarily relate to teaching translation and interpretation within the English–Ukrainian language pair, though some may apply to other language combinations.

Key words: translation and interpretation, professional training, translator/interpreter, transformation, communicative and functional approach.

Стаття надійшла до редакції / Received 19.04.2025

Прийнята до друку / Accepted 06.06.2025

Постановка проблеми у загальному вигляді

та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями

У сучасних умовах активного розвитку міжнародних і міждержавних контактів, розширення інтеграційних процесів у світовому просторі та прагнення України стати повноправною частиною європейської спільноти, особливої актуальності набуває підготовка перекладачів. Адже саме вони, як фахівці з міжнародної комунікації, забезпечують наближення культур різних народів і виступають ключовою ланкою у взаємодії між ними.

Також зміни у сфері міжнародної співпраці й інтеграційні прагнення України суттєво вплинули і на сферу перекладацьких послуг, і на запити ринку щодо підготовки перекладачів. З одного боку, обсяги перекладів зростають, проте з іншого — розвиток технологій автоматизації процесу перекладу дає змогу скорочувати час його виконання, що знижує вартість послуг і підсилює конкуренцію.

З огляду на це, професійна перекладацька діяльність вимагає постійного поповнення та поглиблення як мовних, так і фахових знань. Досягти високого рівня володіння навиками перекладу без ґрунтовної підготовки у вищій школі практично неможливо. Водночас майбутні перекладачі усвідомлюють необхідність безперервного самовдосконалення, пошуку нових джерел інформації та формування навичок ефективної самоосвіти. Звісно, як самостійна робота, так і навчання в аудиторії будуть результативними лише тоді, коли зміст професійної підготовки узгоджуватиметься з освітніми та фаховими стандартами. Тому навчальні програми постійно оновлюються, створюються міждисциплінарні курси, що охоплюють різноманітні аспекти взаємодії науки, технологій, суспільства тощо. Безперечно, високий рівень освіти та професіоналізм дають

змогу швидко реагувати на великі обсяги знань, кваліфіковано їх аналізувати і своєчасно ухвалювати оптимальні рішення. Крім того, володіння іноземною мовою й уміння якісно перекладати з однієї мови на іншу відкриває для будь-якого спеціаліста широкі можливості для кар'єрного зростання. Відповідно, попит на перекладацькі послуги зростає, а разом із ним формується й сам ринок таких послуг. З урахуванням вимог замовників з'являються міжнародні стандарти професії, а в межах міжнародного співробітництва регулярно проводяться конференції й діють професійні об'єднання та асоціації.

Аналіз досліджень та публікацій

У пропонованій статті ми поставили за мету висвітлення проблем, підходів і тенденції розвитку професійної підготовки майбутніх перекладачів у закладах вищої освіти в сучасних умовах.

Формулювання цілей статті

Вагоме значення для дослідження проблеми професійної підготовки перекладачів мають наукові розвідки українських та зарубіжних учених О. Барбанюк, Є. Долинського, Н. Іваницької, В. Карабана, І. Корунця, Г. Мірама, Л. Олексієнко, Т. Петрової, О. Сергєєвої, О. Чередниченко, Л. Черноватого, С. Швачко, Д. Бахман-Медика (D. Bachmann-Medick), Р. Белла (R. Bell), Дж. Боуз-Байера (J. Boase-Beier), В. Вільса (W. Wilss), М. Зенга (M. Zeng), Л. Келлі (L. Kellie), Д. Кіралі (D. Kiraly) та багато інших.

У своїх роботах науковці досліджують ключові компетентності перекладача, описують вимоги до його фахової підготовки, що є вагомим фактором для успішної конкуренції на ринку праці, оцінюють якість підготовки перекладачів відповідно до національних та зарубіжних підходів тощо. Зважаючи на актуальність пошуку шляхів удосконалення професійної підготовки перекладачів у закладах вищої освіти України, необхідним є узагальнення існуючого наукового підходу як бази для проведення подальших наукових розвідок.

Виклад основного матеріалу

Методика навчання перекладу, різні аспекти навчання перекладу завжди були проблемами, які активно обговорюються в науковому середовищі [5, 7, 12]. Останні 10 років йдуть розмови про зникнення професії перекладача у найближчому майбутньому, але ми вважаємо, що чутки про це сильно перебільшені. Більше того, згідно з одним із прогнозів, до 2027 р., навпаки, очікується зростання обсягів ринку перекладацьких послуг на 6,7% [1, с. 2]. Проте, безумовно, слідом за розвитком нових технологій, змінами в геополітичній та економічній сферах, на цей час ринок перекладацьких послуг зазнає серйозних змін. Найбільш очевидна зміна – це інтелектуалізація та комп'ютеризація ринку перекладу. Крім якісного (адекватного та еквівалентного) перекладу у своїй мовній парі (парах) від перекладача зараз, як правило, також потрібне володіння базовими комп'ютерними програмами Windows, уміння працювати в CAT-програмах, системах машинного перекладу. Усе це фактично свідчить про формування перекладача нового типу із високим рівнем цифрової культури.

У сфері навчання перекладу відбуваються також відчутні зміни. І річ тут не тільки в необхідності відповіді на потреби ринку, а й у запитах нинішньої молоді та (що важливо) їхніх батьків. Сучасні молоді люди спрямовані на оволодіння практично значущими компетенціями в найкоротші терміни. Будемо чесні: мало хто з сучасних студентів зараз відчуває задоволення від самого факту пізнання нової сфери, якщо розуміє, що ці знання ніяк не знадобляться йому у професійній діяльності і (пряміше) у зароблянні грошей. Іншими словами, ми відчуваємо необхідність перетворення класичної академічної освіти з великою кількістю годин на фундаментальні дисципліни типу філософії на практико-орієнтовану сучасну освіту зі збільшеною в рази кількістю практичних занять та обсягів виробничих практик.

Про початок такого перетворення вже можна судити в тому числі й за новими науковими публікаціями, в рамках яких обговорюються, наприклад, питання про впровадження у навчальний процес перекладачів методу проєктного навчання [4]. Подібна трансформація необхідна, якщо ми хочемо випускати не «напівфабрикати», які після закінчення університету ще кілька років опановуватимуть необхідні компетенції для початку перекладацької кар'єри, а готових і впевнених у собі фахівців у галузі перекладацької діяльності. У цій статті хотілося б поділитися міркуваннями про ті виклики, які, на наш погляд, стоять перед викладачами перекладацьких дисциплін у зв'язку з зазначеними вище трансформаціями перекладацького ринку та сфери навчання перекладу.

аші пропозиції розроблені насамперед з урахуванням досвіду викладання перекладу у мовній парі «англійська – українська», проте, як нам здається, їх можна вважати актуальними і для інших мовних пар. Перший виклик пов'язаний із високою потребою в перекладачах у мовній парі «англійська – українська» в наш час. У зв'язку з геополітичною ситуацією, що змінилася після подій останніх років, Україна змушена вибудовувати співпрацю в більшості сфер з країнами Європи, Канади та США, і тому попит на перекладачів дуже високий. З одного боку, це унікальна можливість отримати роботу ще до закінчення університету, з іншого – це серйозне навантаження на сучасних студентів: вони вже на третьому курсі бакалаврату мають бути готовими здійснювати письмовий та усний переклад на гідному рівні, вміти правильно готуватися до перекладацького замовлення та бути фінансово грамотними. Звісно ж, відповіддю на цей виклик має стати

комунікативно-функціональний підхід до перекладу. Цей підхід передбачає навчання студентів розумінню того, що переклад – це не просто створення нового тексту (тексту перекладу), але, головним чином, створення можливостей для здійснення "тої предметної діяльності, заради якої текст перекладу і створюється" [7, с. 304], причому таке розуміння необхідно виховувати з молодших курсів навчання.

Для реалізації комунікативно-функціонального підходу ми пропонуємо використовувати ситуативні завдання з перекладу, виконання яких передбачає не лише знання лексики та граматики на тему, а й розуміння контексту породження мовного висловлювання. Один із варіантів такого завдання – двомовні діалоги з теми, що вивчається, які дозволяють розіграти комунікативну ситуацію перекладу за участю перекладача, української та англійської сторін. Таким чином, відбувається імітація ситуації перекладу в діалозі. Інший тип завдання – підготовка коротких повідомлень у міні-групах з теми, що вивчається. Одна група представляє на занятті повідомлення за заздалегідь затвердженим планом з максимальним використанням лексики та граматики на тему, представники іншої групи здійснюють усний переклад, імітуючи таким чином ситуацію перекладу під час міжнародного форуму, або міжнародної конференції. Дотримання комунікативно-функціонального підходу також передбачає врахування реалій перекладацького ринку під час створення та оновлення навчального плану з перекладацьких напрямів підготовки.

Також важливим викликом у сучасних умовах є активне використання машинного перекладу та впровадження ШІ (штучного інтелекту) у процес перекладу. Вже зараз англійська і українська компанії можуть спокійно спілкуватися в месенджерах на своїх рідних мовах без залучення людини-перекладача (хоча зазначимо, що іноді машинний переклад все ж таки поки справляється не на 100%). У бюро перекладів завжди були редактори, які перевіряли виконаний людиною переклад на предмет грамотності та гармонійності мовного оформлення [10], проте зараз ситуація дещо трансформується: підвищується потреба редакторів машинного перекладу, тоді як класичний письмовий переклад людиною поступово йде на другий план. Однак, не можна сказати, що письмовий переклад людиною вже повністю пішов в історію, тому актуальним залишається й уміння перекладача редагувати власний переклад. Постредагування – це важлива перекладацька компетенція, яку не можна недооцінювати.

Постредагування, як правило, передбачає редагування тексту після його перекладу з іноземної мови рідною носієм мови перекладу. Таким чином, нині більш високі вимоги висуваються до рівня володіння перекладачем рідною мовою. В Україні роботодавці наголошують на високому рівні володіння українською мовою як однією з важливих професійних компетенцій перекладача, а викладачі перекладу вказують на необхідність наявності спеціальних занять у ЗВО щодо смислового аналізу тексту рідною мовою [5, с. 31]. Як відповідь на зазначений виклик ми пропонуємо, по-перше, прибрати домашні завдання з класичного письмового перекладу, оскільки для студента дуже велика спокуса просто скористатися онлайн перекладачем і здати викладачеві цей варіант перекладу без будь-якого редагування.

Класичні завдання з письмового перекладу (без використання онлайн-перекладачів та ШІ) цілком допустимо залишити для виконання на занятті за обмежений проміжок часу, це сприяє реальному тренуванню перекладацьких навичок, які можуть бути потрібні, наприклад, у тих випадках, коли у перекладача з якоїсь причини немає доступу до мережі Інтернет. По-друге, необхідно додати навчальний матеріал з постредагування як у теоретичні, так і в практичні дисципліни з перекладу. Студентам пропонується спочатку перекласти автентичний текст українською мовою, використовуючи будь-який ШІ, а потім – проаналізувати виконаний переклад, відзначити допущені ШІ помилки та запропонувати свої варіанти коригування. Можна робити це завдання за групами: одна група використовує один ШІ, інша – інший, потім організовується загальне обговорення, в результаті якого робляться висновки про переваги та недоліки різних платформ ШІ (тут певною мірою навіть йде формування науково-дослідної компетенції) [4].

Ще одним викликом для викладачів перекладу є необхідність навчання студентів не просто перекладати, а редагувати, розбираючись у сфері перекладу тією чи іншою мірою [6]. Цей виклик знову свідчить про актуальність використання комунікативно-функціонального підходу до перекладу. Зрозуміло, ми не можемо в рамках перекладацького курсу передбачити всі сфери, в рамках яких студент перекладатиме надалі, не можемо дати йому всю необхідну вузькоспеціалізовану лексику, але виховати звичку розумітися (розбиратися) в перекладі ми можемо сформувавши. Перш за все, слід навчити студента правильно складати перекладацькі глосарії під час підготовки до замовлення. При цьому необхідно, щоб викладач спочатку сам створив зразковий глосарій, а не просто дав студентам завдання «скласти глосарій на тему». Необхідно навчити студентів розподіляти лексику за групами усередині глосарію, вивчати довідкові матеріали за темою (спочатку разом із викладачем), щоб підбирати максимально автентичні еквіваленти. Дуже ефективним для практикуючого перекладача є складання аудіоглосаріїв, тобто запис складеного глосарію на аудіо (можна промовляти одну позицію глосарію та її переклад кілька разів). Такі глосарії дозволяють звикнути до звучання нових лексичних одиниць іноземною мовою та запам'ятати їх українськомовні еквіваленти максимально ефективно. Необхідно сформувавши у студентів звичку слухати такі глосарії у будь-який вільний час, наприклад, по дорозі до університету та назад. Зрозуміло, корисним також є обговорення будь-яких моментів, пов'язаних із змістом теми перекладу українською мовою, оскільки тільки розуміючи зміст прочитаного чи почутого на 100%, ми можемо запропонувати максимально адекватний варіант перекладу.

Висновки з даного дослідження

і перспективи подальших розвідок у даному напрямі

Таким чином, для забезпечення ефективного навчання перекладу сучасних студентів викладач перекладу має: 1) дотримуватися комунікативно-функціонального підходу, імітуючи різні перекладацькі ситуації у навчальному процесі; 2) враховувати реалії перекладацького ринку під час затвердження змісту навчального плану та розробки робочих програм перекладацьких дисциплін; 3) формувати у студентів навички постредагування та підвищувати їх рівень володіння рідною мовою; 4) формувати у студентів звичку розумітися на сфері перекладу; 5) навчати студентів грамотного складання глосаріїв під час підготовки до перекладацького заказу.

Література

1. Довгань Л. І. Сучасні підходи та тенденції професійної підготовки майбутніх філологів-перекладачів у системі вищої освіти. *Сучасні інформаційні технології та інноваційні методики навчання в підготовці фахівців: методологія, теорія, досвід, проблеми*. 2023, №. 69. С. 152-163.
2. Долинський Є. В. Електронні освітні ресурси для професійної підготовки майбутніх перекладачів в інформаційно-освітньому середовищі університету. *Педагогічний альманах: збірник наукових праць*. 2021. Випуск 49. С. 64-72.
3. Олексієнко Л. А. Проблеми змісту професійної підготовки майбутніх перекладачів у закладах вищої освіти України та можливості шляхи їх розв'язання. *Вісник КрНУ ім. М. Остроградського*. 2019. Вип. 3 (116). С. 33–38
4. Перова С. В. Підготовка перекладачів перекладу як педагогічна проблема. «Педагогічні науки»: Збірник наукових праць. Вип. 95. 2021. С. 104–112 URL: <https://ps.journal.kspu.edu/index.php/ps/article/view/4444>
5. Петрова Т. М., Барбанюк О. О. Сучасні методики підготовки майбутніх філологів-перекладачів: досвід ЗВО. *Актуальні проблеми філології та перекладознавства*. 2022 рік. № 23. С. 28–33 DOI: <https://doi.org/10.31891/2415-7929-2022-23-6>
6. Сергєєва О., Сергєєв Є. Основні принципи викладання фахових дисциплін при професійній підготовці перекладачів. *Актуальні проблеми філології та перекладознавства*. 2022. №24. С. 27-31 URL: <https://doi.org/10.31891/2415-7929-2022-24-6>
7. Черноватий Л. М. Методика викладання перекладу як спеціальності : підруч. для студ. вищих заклад. освіти за спеціальністю «Переклад». Вінниця : Нова Книга, 2013. – 376 с.
8. Gile D. Basic concepts and models for translator and interpreter training. Amsterdam/Philadelphia : John Benjamins Publishing Company, 2019. 284 p.
9. Kiraly D. Occasioning Translator Competence: Moving Beyond Social Constructivism Toward a Postmodern Alternative to Instructionism. *Translation and Interpreting Studies*. 2015. Vol. 10 (1). P. 8–32.
10. Methodology_ Global Market Study (2023). <https://insights.csa-research.com/>. URL: <https://insights.csa-research.com/reportaction/305013412/>
11. The Interpreter and Translator Trainer URL: <https://www.tandfonline.com/journals/ritt20>
12. European Master's in Translation (EMT) – EMT Competence Framework, 22 May 2017. URL: https://ec.europa.eu/info/resources-partners/european-masters-translation-cmt/european-masters-translation-cmt-explained_en

References

1. Dovhan, L. I. Suchasni pidkhody ta tendentsii profesiinoi pidhotovky maibutnikh filolohiv-perekladachiv u systemi vyshchoi osvity. *Suchasni informatsiini tekhnolohii ta innovatsiini metodyky navchannia v pidhotovtsi fakhivtsiv: metodolohiia, teoriia, dosvid, problemy*. 2023, No. 69. S. 152-163.
2. Dolynskyi, Ye. V. Elektronni osviti resursy dlia profesiinoi pidhotovky maibutnikh perekladachiv v informatsiino-osvitnomu sere dovyschchi universytetu. *Pedahohichniy almanakh: zbirnyk naukovykh prats*, 2021. Vyp. 49. S. 64-72.
3. Oleksiienko, L. A. Problemy zmistu profesiinoi pidhotovky maibutnikh perekladachiv u zakladakh vyshchoi osvity Ukrainy ta mozhlyvosti shliakhy yikh rozv'iazannia. *Visnyk KrNU im. M. Ostrohradskoho*, 2019. Vyp. 3(116). S. 33–38.
4. Perova, S. V. Pidhotovka perekladachiv perekladu yak pedahohichna problema. *Zbirnyk naukovykh prats «Pedahohichni nauky»*. 2021, No. 95 URL <https://ps.journal.kspu.edu/index.php/ps/article/view/4444>
5. Petrova, T. M., & Barbaniuk, O. O. Suchasni metodyky pidhotovky maibutnikh filolohiv-perekladachiv: dosvid ZVO. *Aktualni problemy filolohii ta perekladoznavstva*, 2022, No. 23, S.28–33. <https://doi.org/10.31891/2415-7929-2022-23-6>
6. Oleksiienko, L. A. Problemy zmistu profesiinoi pidhotovky maibutnikh perekladachiv u zakladakh vyshchoi osvity Ukrainy ta mozhlyvosti shliakhy yikh rozv'iazannia. *Visnyk KrNU im. M. Ostrohradskoho*, 2019 No. 3(116), S. 33–38.
7. Sierhieieva, O., & Sierhieiev, Ye. Osnovni pryntsyipy vykladannia fakhovykh dystsyplin pry profesiinii pidhotovtsi perekladachiv. *Aktualni problemy filolohii ta perekladoznavstva*, 2022 No. 24, S. 27–31. <https://doi.org/10.31891/2415-7929-2022-24-6>
7. Kiraly D. Occasioning Translator Competence: Moving Beyond Social Constructivism Toward a Postmodern Alternative to Instructionism. *Translation and Interpreting Studies*. 2015. Vol. 10 (1). P. 8–32.
7. Chernovatyi L. M. Metodyka vykladannia perekladu yak spetsial'nosti : pidruch. dlia stud. vyshchykh zaklad. osvity za spetsialnistiu «Pereklad». Vinnytsia : Nova Knyha, 2013. – 376 s.
10. Pym A. "Training Translators: Ten Recurrent Naiveties." *Translating Today* 2, January 2005. pp.1–5. URL: https://www.researchgate.net/profile/Anthony-Pym/publication/267371008_Training_translators_-_ten_recurrent_naiveties